

Розділ VIII

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА, ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-614-628

УДК 341.171

Л. Г. ФАЛАЛЄЄВА,
доктор юридичних наук, професор*
ORCID: 0000-0001-6089-2459

С. С. ПТУХА,
кандидат юридичних наук**
ORCID: 0009-0000-2601-4601

ЕВОЛЮЦІЯ КРИТЕРІЇВ НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ЮРИДИЧНІ, АКСІОЛОГІЧНІ ТА ТЕЛЕОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ

У статті висвітлюються зміст і значення, еволюція концептуальних підходів до визначення критеріїв набуття членства в ЄС, ролі Європейської Ради у цьому процесі, підкріпленої Договором про Європейський Союз у редакції Лісабонського договору 2007 р. Характеризуючи критерії набуття членства в ЄС, що набули формально юридичного закріплення, вирізняються наявністю аксіологічних і телеологічних домінант, слугують своєрідним мірилом виконання країнами-партнерами умов вступу до ЄС, констатується, що вони визначають ціннісні основи, сутність внутрішньої політики та пріоритети зовнішньої політики країни-партнера, ступінь її євроінтеграції, слугуючи важливими чинниками активізації демократичних перетворень і розбудови ринкової економіки, віднайденьня оптимальних механізмів та інструментів досягнення відповідності цим критеріям як необхідної вимоги для набуття єдиного можливого – повноправ-

* **Falalieieva Liudmyla**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor

** **Ptukha Serhii**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D)

ного членства в ЄС. Наведене підкреслює значення і вплив концептуальних приписів критеріїв вступу, з одного боку, на поступ європейської інтеграції, а з іншого – на державотворчі та правотворчі процеси в країнах-партнерах, передусім країнах-кандидатах, до когорт яких належить і Україна.

Ключові слова: Європейський Союз, право ЄС, Лісабонський договір, спільні цінності, демократія, права людини, *acquis*, стандарти ЄС, зобов'язання, Копенгагенські критерії набуття членства в ЄС, країна-кандидат, процес розширення, європейська інтеграція, адаптація.

Falalieieva Liudmyla, Ptukha Serhii. Evolution of the criteria for European Union membership: legal, axiological and teleological dominants

The article explores the substance and significance, evolution of conceptual approaches to defining the criteria for EU membership, and the role of the European Council in this process, as enshrined in the Treaty on European Union as amended by the Lisbon Treaty of 2007. Describing the criteria for EU membership, which have acquired formal legal status, have axiological and teleological dominants, and serve as a measure of fulfilment by partner countries of the conditions for accession to the EU, it is stated that they determine the value foundations, the essence of domestic policy and foreign policy priorities of a partner country the degree of its European integration, serving as important factors for intensifying democratic transformations and building a market economy, finding optimal mechanisms and tools to achieve compliance with these criteria – a necessary precondition for attaining the only possible objective: full EU membership. This underscores the importance and influence of the conceptual content of these criteria, on the one hand, on the dynamics of the European integration process, and on the other hand, on state-building and law-making processes in the partner countries, especially candidate countries, which include Ukraine.

Key words: European Union, EU law, Lisbon Treaty, common values, democracy, human rights, *acquis*, EU standards, obligations, Copenhagen criteria for EU membership, candidate country, enlargement process, European integration, adaptation.

Постановка проблеми. Через понад тридцять років після ухвалення Копенгагенських, а невдовзі й інших, критеріїв набуття членства в Європейському Союзі (далі – ЄС) зберігається актуальність і значення їхніх концептуальних приписів для поступу європейської інтеграції, а також вплив на державотворчі, правотворчі та правозастосовні процеси в країнах-партнерах, передусім країнах-кандидатах, до когорт яких віднедавна належить і Україна. Актуальність проблематики зумовлена набуттям державою в умовах воєнного стану, запровадженого у зв'язку з неспровокованою повномасштабною збройною агресією російської федерації, статусу кандидата на вступ до ЄС. Наведене визначає напрями і пріоритети дослідницьких завдань, вказує на наявність науково-прикладного інтересу до критеріїв набуття членства в ЄС, *inter alia*, у площині їх теоретико-методологічних засад з урахуванням сучасної парадигми методології пізнання права ЄС.

Вочевидь не існує прогностики без належної методології наукових досліджень. Зокрема, логіко-юридичний метод застосовувався для встановлення взаємозв'язків між нормами установчих договорів як джерел первинного права ЄС. За допомогою цього методу, міждисциплінарного і системного підходів проаналізовано їхні положення з метою виявлення особливостей логіки, внутрішньої узгодженості та практичної спрямованості. У контексті викладеного привертає увагу синергетичний розвиток міждисциплінарних взаємодій. Використовувались і філософські методи наукового пізнання, передусім методологічний інструментарій аксіологічного та телеологічного підходів, що сприяють осмисленню сутності тематики кризь призму досягнення ціннісних і цільових орієнтирів, а також розумінню критеріїв вступу як телеологічно обумовлених.

Критерії набуття членства в ЄС, їх еволюція мають особливе значення для розвитку європейської інтеграції, впровадження внутрішньодержавних реформ, осмислення та переосмислення покладених у їх основу спільних цінностей і стандартів ЄС. Вони суттєво впливають на сучасну державотворчу, правотворчу і правозастосовну практику в процесі реалізації європейської інтеграції, відтак, їх приписи вирізняються великим теоретико-прикладним потенціалом, що підкреслює важливість висвітлюваної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в еволюційному контексті критеріїв набуття членства в ЄС, їх ключових приписів і впливу на внутрішні правопорядки країн-партнерів, передусім країн-кандидатів, має важливе теоретичне й практичне значення для усвідомлення та виконання цих вимог за реалії сьогодення, для набуття єдиного можливого – повноправного членства в інтеграційному об'єднанні. Науковому осмисленню їхніх приписів, окремих аспектів досліджуваної тематики, з урахуванням особливостей чинних стандартів ЄС, актуального права ЄС, присвятили праці вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: Р. Арнольд (Rainer Arnold), О. Гамуляк (Ondrej Hamul'ák), С. Головатий, Г. Друзенко, Н. Малишева, М. Микієвич, В. Муравйов, Т. Паланкай (Tibor Palánkai), В. Стеглік (Václav Stehlik), Б. Стрілець, Н. Шишкова (Naděžda Šišková).

Мета дослідження полягає у виокремленні чинників і проблем, пов'язаних із виконанням вимог критеріїв набуття членства в ЄС, у осмисленні їхнього еволюційного розвитку і практичного значення для активізації євроінтеграційних та поглиблення державотворчих процесів за нових геополітичних реалій.

Виклад основного матеріалу. Інструментарій інтеграційного об'єднання постійно удосконалюється, уможливаючи досягнення спільних цілей в умовах сучасних викликів і загроз. «Через двадцять років після найбільшого розширення в історії ЄС на 10 нових держав-членів вступ до нього залишається ключовим чинником довгострокової безпеки, миру, стабільності та добробуту в Європі... Історична можливість пов'язати своє майбутнє з ЄС відкрита для 10 партнерів: шість із Західних Балкан, а також Туреччина,

Україна, Республіка Молдова та Грузія»¹. Примітно, що претенденти на вступ до ЄС наразі узагальнено іменуються країнами розширення (англ. enlargement countries), партнерами з розширення (англ. enlargement partners) або країнами-партнерами (англ. partner countries). При цьому критерії набуття членства в ЄС з набранням чинності 1 грудня 2009 р. Лісабонського договору 2007 р. набули формально юридичного закріплення, вирізняються наявністю аксіологічних і телеологічних домінант, слугують своєрідним мірилом виконання країнами-партнерами *[як-то: держава, що подала заявку на вступ до ЄС, має статус країни-заявника (англ. applicant country), держава, чию заявку на вступ підтримали, – статус країни-кандидата (англ. candidate country), а держава, що має перспективу членства в ЄС, згідно з укладеною з ним міжнародною угодою, але ще не подала заявки, є потенційним кандидатом (англ. potential candidate)]*² загальних умов вступу до ЄС, що визначають ціннісні основи, сутність внутрішньої політики та пріоритети зовнішньої політики країни – партнера, ступінь її євроінтеграції, слугуючи важливими чинниками активізації демократичних перетворень і розбудови ринкової економіки, віднайдення оптимальних механізмів та інструментів досягнення відповідності цим критеріям як необхідної вимоги для набуття єдино можливого – повноправного членства в ЄС³.

Значущою складовою критеріїв набуття членства в ЄС є Копенгагенські критерії, тобто встановлені Європейською Радою (далі – Єврорада) на засіданні 21–22 червня 1993 р. у м. Копенгагені (Данія), та посилені нею 15–16 грудня 1995 р. у м. Мадриді (Іспанія) частина низки загальних вимог, яким має відповідати будь-яка держава, що бажає вступити до ЄС. Вони заохочують країни-партнери до впровадження політичних, правових та економічних реформ, а також дають змогу визначити стан готовності країни-кандидата до вступу в ЄС.

Узгодження переліку основних умов, загальних критеріїв набуття членства в ЄС, уточнення окремих і детальних вимог для вступу було здійснено Єврорадою на її засіданні 21–22 червня 1993 р. у Копенгагені, висновки якої донині застосовуються та відомі як Копенгагенські критерії. Зрештою, Єврорада визнала право на вступ до ЄС асоційованих країн (не існує, як формат відносин з ЄС, асоційованого членства, англ. associated membership) Центральної та Східної Європи після висловлення ними такого бажання та виконання вимог Копенгагенських критеріїв: вони можуть стати державами – членами ЄС, лише якщо здатні взяти на себе зобов'язання, пов'язані з членством, задовольняючи необхідні економічні та політичні умови⁴. При цьому Єврорада пророче підкреслила, що «від успіху цих зусиль залежать мир і безпека в Європі»⁵. Власне Копенгагенські критерії встановлюють: досягнення стабільності інституцій, що гарантують демократію, правовладдя («верховенство права»), права людини, додержання і захист прав меншин (політичний критерій); забезпечення функціонування ринкової економіки, а також спроможності впоратись із конкурентним тиском і ринковими силами

в ЄС (економічний критерій); здатність кандидата взяти на себе зобов'язання, пов'язані з членством, як-от додержання цілей політичного, економічного і валютного союзу⁶ (критерій членства / юридичний критерій).

Крім того, ст. 49 Договору про Європейський Союз у редакції Лісабонського договору 2007 р. (далі – ДЄС у редакції Лісабонського договору 2007 р.) визначено два критерії, а саме: обмеження європейськими державами географічних меж розширення, оскільки членом ЄС може стати лише європейська держава (географічний критерій); та відданість країни-заявниці спільним цінностям, указаним у ст. 2 ДЄС у редакції Лісабонського договору⁷ 2007 р., неухильне додержання їх на практиці (ціннісний критерій). На додаток до наведених вище виокремлюють і готовність ЄС прийняти до свого складу нову державу, тобто критерій його внутрішньої спроможності інтегрувати нового члена, зберігаючи динаміку євроінтеграції, що є важливим чинником спільного інтересу як ЄС, так і країн-кандидатів⁸ (критерій «інтеграційної спроможності»). Він покликаний запобігти ймовірним негативним наслідкам і забезпечити, щоб вступ нових держав не послабив інтеграційне об'єднання.

Визнаючи «майже хаотичний стан теоретизації інтеграції»⁹, чеський вчений Тібор Паланкай аналізує майбутнє ЄС і міжнародної інтеграції як складний, багаторівневий, багатофункціональний і багатовимірний процес, що забезпечує більший ступінь єдності, а також, сподіваючись активізувати науковий дискурс, зазначає: «інтеграція має сенс, якщо переваги (вигоди) перевищують недоліки (витрати)»¹⁰. Зрештою, «еволюція інтеграційних процесів, їх розширення та поглиблення, ... сприяють утвердженню цінностей ЄС і розвитку права ЄС»¹¹. Водночас Європейський Парламент (далі – Європарламент) акцентує на тому, що розширення та поглиблення інтеграційних процесів у ЄС повинні йти паралельно, позаяк вони здатні взаємно посилювати один одного, примножуючи вплив і значно сприяючи досягненню спільних цілей, задля яких був заснований ЄС (п. К)¹².

Копенгагенські критерії було посилено 15–16 грудня 1995 р. на Мадридському саміті Євроради, у рішенні якої йдеться, *inter alia*, про значення створення країною-кандидатом «... умов для поступової, гармонійної інтеграції, зокрема через розвиток ринкової економіки, перебудови адміністративних структур і створення стабільного економічного і валютного середовища»¹³ з огляду на стандарти ЄС. У рішенні Євроради, засідання якої відбувалося 12–13 грудня 1997 р. у Люксембурзі, наголошено, що «додержання Копенгагенського політичного критерію є передумовою для відкриття переговорів про вступ. Економічний критерій та здатність виконувати зобов'язання, пов'язані з членством, мають оцінюватися далекоглядно та гнучко»¹⁴, при цьому відкриття переговорів між ЄС і країною-кандидатом не означає їх успішного завершення, а «статус кандидата не дає країні автоматичного права на вступ до ЄС»¹⁵. Виконання юридичного критерію, що гарантує здатність кандидатів узяти на себе зобов'язання, пов'язані з член-

ством у ЄС, як-от додержання цілей політичного, економічного і валютного союзу, насамперед стосується адаптації національного законодавства до *acquis*, що є складовою Копенгагенських критеріїв і містить доробок ЄС на момент вступу до нього країни-кандидата. У цьому контексті важлива здатність ефективно впроваджувати правові норми, стандарти та політику, що становлять *acquis* ЄС¹⁶.

У сучасній інтерпретації, у зв'язку з набуттям ЄС міжнародної правособ'єктності та зі скасуванням його опорної структури (англ. *EU pillar structure*), йдеться про *acquis*¹⁷, доробок інтеграційного об'єднання в політичній, юридичній та економічній сферах на спільних ціннісних засадах, його зобов'язані беззастережно застосовувати держави-члени, якщо, як виняток, стосовно нових з них не погоджено інакше (тимчасово і в обмеженому обсязі), а також поділяти, імплементувати і додержуватись країни-партнери, особливо кандидати на вступ до ЄС. Застосування *acquis* згуртовує держави-члени; він оновлюється, узагальнюється, втім, немає уніфікованого підходу до тлумачення його змісту в актах інституцій ЄС, доктрині та правозастосовній практиці.

Спільні цінності з набранням чинності Лісабонським договором 2007 р. є новою юридичною категорією, зміст якої не тотожний Копенгагенському політичному критерію, не зводиться лише до нього. Нині відданість цим цінностям, утілення їх у повсякденне життя, практична реалізація становлять основний критерій набуття членства в ЄС¹⁸. Вочевидь «необхідність забезпечення виконання вимог правовладдя стала основним поштовхом до розроблення та розвитку концепції спільних європейських цінностей. Тенденція більшого наголосу на правових і моральних постулатах, що є спільними для держав-членів, продовжує утверджуватись, зумовлюючи їхню перевагу навіть над традиційними цілями Союзу»¹⁹ як унікальної моделі міжнародної регіональної інтеграції.

Президент Європейської Комісії (далі – Єврокомісія) Урсула фон дер Ляєн визнає, що «напружений геополітичний контекст робить як ніколи переконливою необхідність завершити возз'єднання нашого континенту на основі спільних цінностей демократії та правовладдя»²⁰. Аналізуючи концепцію ЄС про спільні цінності, Жан Моне професор Н. Шишкова підкреслює, що ця концепція еволюціонувала «від Копенгагенських критеріїв – через принципи ЄС – до спільних європейських цінностей»²¹. Водночас важливо, що демократія, правовладдя («верховенство права»), фундаментальні цінності й надалі залишатимуться наріжними каменями політики розширення ЄС, а вступ до нього – стратегічним вибором²², підкріпленим реальними реформами, спрямованими на удосконалення внутрішньодержавних механізмів та інструментів з урахуванням національних інтересів, на досягнення відповідності критеріям набуття членства в ЄС, на успішну реалізацію європейської інтеграції. Примітно, що Рада ЄС відзначає важливість розширення як стра-

тегічного пріоритету для ЄС (п. 4)²³, а Європарламент – його «стратегічного значення для ЄС» (п. 4)²⁴.

Перспективи вступу країн-кандидатів залежатимуть від стану, ступеня відповідності кожної з них критеріям набуття членства в ЄС, а також його спроможності інтегрувати нових членів і не втратити керованості системи. При цьому визначальною є здатність країни-кандидата продемонструвати відданість фундаментальним цінностям ЄС, а також відповідність політикам і позиціям ЄС, включаючи Спільну зовнішню та безпекову політику (п. О)²⁵. ЄС залишає за собою право визначати момент, коли він буде готовий прийняти нових членів, дбаючи про підвищення транспарентності та інклюзивності усіх етапів процесу переговорів і вступу, зважаючи на нову стратегію розширення ЄС. Наразі вступ держави до ЄС не може відбутись, допоки не буде встановлено, що він має «інтеграційну спроможність». Ухваливши Копенгагенські критерії, Європада схвалила рішення відстежувати їх додержання. Зауважимо, що 1993 р., коли «географія нових країн-заявників виразно рухалась у бік регіону Центральної і Східної Європи»²⁶, Європада в Копенгагені відзначила важливість «поглинальної спроможності» ЄС, його здатності прийняти нових членів, адже підтримання інтеграційної динаміки є спільним інтересом ЄС і країн-кандидатів. На її збереження спрямовані численні акти ЄС, зокрема резолюції Європарламенту «До 30-ліття Копенгагенських критеріїв – надання подальшого імпульсу політиці розширення ЄС»²⁷ від 13 грудня 2023 р. та «Про поглиблення інтеграції ЄС у контексті майбутнього розширення»²⁸ від 29 лютого 2024 р. В останній, *inter alia*, йдеться про те, що «вступ до ЄС завжди має бути процедурою, заснованою на заслугах, за якої кожен заявник оцінюється за власними заслугами з точки зору повного виконання Копенгагенських критеріїв, включаючи беззастережну повагу до прав людини, у тому числі прав меншин, демократії та правовладдя, а також інших фундаментальних цінностей ЄС; позитивних результатів слід досягати якомога швидше...» (п. F)²⁹. При цьому «не може бути жодних винятків щодо цінностей ЄС та базових принципів» (п. АВ(6))³⁰. На інтеграційну динаміку впливає й те, що під час кожного етапу розширення ЄС Єврокомісія аналізує можливі наслідки від вступу нових держав.

Єврокомісія 30 жовтня 2024 р. ухвалила щорічний Пакет розширення, що містить докладні оцінки (супроводжуються рекомендаціями щодо пріоритетних напрямів реформ) поточного стану та досягнутого прогресу країнами-партнерами в їхньому поступі до вступу в ЄС. Зазначена інституція в Повідомленні про політику розширення ЄС 2024 р. (є складовою Пакета розширення) визнає, що наведене потребує рішучості здійснити незворотні реформи в усіх сферах права ЄС, з особливим наголосом на основах процесу розширення³¹. Аналізуючи перспективи розширення, Рада ЄС підкреслює, що критерії вступу є «ключовими орієнтирами, за якими оцінюється прогрес у поступі до членства в ЄС. Рекомендації Комісії у відповідних сферах мають розглядатись як пріоритетні» (п. 5)³².

На першій міжурядовій конференції, що відбулась 25 червня 2024 р., були відкриті переговори про вступ з Україною, стосовно якої триває аналітична перевірка *acquis* (скринінг). Вочевидь «здійснення докорінних і системних внутрішніх реформ у процесі реалізації європейської інтеграції як світоглядного вибору та зумовлених цим кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя, з метою набуття членства в ЄС, вимагає великих і скоординованих зусиль вищих органів державної влади країни-кандидата..., особливо під час дії правового режиму воєнного стану та пов'язаних з ним українських реалій»³³. Важливо, щоб Україна пришвидшила темпи впровадження незворотних реформ, пов'язаних зі вступом до ЄС, демонструючи відчутні результати в напрямі реалізації поступової інтеграції, приділяючи особливу увагу утвердженню правовладдя («верховенства права»), зміцненню довіри до системи правосуддя, а також протидії корупції та боротьбі з організованою злочинністю»³⁴. У висновках щодо розширення 16983/24 від 17 грудня 2024 р. Рада ЄС акцентує, що «правовладдя є однією з фундаментальних цінностей, на яких заснований ЄС, ключовим аспектом демократичних перетворень і неодмінною умовою для прогресу на шляху до членства в ЄС» (п. 6)³⁵. Україна має активізувати зусилля в проведенні структурних реформ, орієнтованих на ЄС, попри складні умови воєнного стану та наслідки тривалої агресії російської федерації проти неї. Передусім «це передбачає забезпечення функціонування ринкової економіки та демонстрацію здатності впоратись з конкурентним тиском і ринковими силами в ЄС. Економічна політика теж має підтримувати амбітні цілі в рамках переходу на «зелені» та цифрові технології»³⁶. Успішне виконання всіх вимог дасть підстави ЄС цьогогоріч відкрити переговори з тематичних кластерів, починаючи з основ; ці конкретні кроки становлять спільний інтерес і свідчитимуть про укорінення конструктивного підходу. Зрештою, Рада ЄС, взявши до уваги оцінки та рекомендації Єврокомісії, має прийняти рішення щодо перспектив процесу розширення.

ДЄС у редакції Лісабонського договору 2007 р. визначає спільні цінності (ст. 2), встановлює критерії набуття членства в ЄС та врегульовує деякі процедурні питання (ст. 49)³⁷, яких повинна додержуватись будь-яка держава, що бажає вступити до інтеграційного об'єднання, при цьому Суд ЄС одержав право їх тлумачити. Понад те, до ст. 49 ДЄС у редакції Лісабонського договору 2007 р. уперше внесено припис про врахування критеріїв, установлених Єврорадою, тобто Копенгагенських і Мадридських критеріїв, що в такий спосіб набули юридично зобов'язувального характеру, а також уможливлено визначення Єврорадою додаткових критеріїв набуття членства в ЄС. Отже, Лісабонський договір 2007 р. надав формально юридичного значення Копенгагенським і Мадридським критеріям, ухваленим Єврорадою, наділивши її повноваженнями щодо схвалення та/або перегляду їхнього змісту з огляду на політичну та економічну ситуацію в ЄС, отже, позиція Євроради суттєво позначається на темпах і перспективах розширення інтеграційного об'єднання.

Під час моніторингу досягнення критеріїв вступу виконання кожного з них оцінюють на основі ретельного аналізу конкретних чинників. Згідно з рішенням Єворади, ухваленим у Люксембурзі 1997 р., Єврокомісії запропоновано подавати щорічні звіти про досягнутий країнами-кандидатами прогрес з конкретними висновками і рекомендаціями щодо пріоритетних напрямів реформ. «У цих звітах, зокрема, викладається оцінка Комісією прогресу, досягнутого країнами-кандидатами у напрямі виконання вимог, що висуваються Копенгагенськими критеріями»³⁸. Єврокомісія випрацювала методологію оцінювання прогресу країн-кандидатів у процесі демократичних і економічних перетворень, виконання вимог, визначених критеріями набуття членства в ЄС. Вона аналізує відповідність реформ, що проводять країни-кандидати, стан виконання ними Копенгагенських та інших критеріїв, беручи до уваги лише вжиті заходи, щоб мати можливість на основі об'єктивного підходу порівняти й оцінити реальний прогрес, досягнутий країнами-кандидатами у напрямі виконання вимог, що висуваються цими критеріями. Висновки Єврокомісії, викладені в звітах про прогрес країн-кандидатів і потенційних кандидатів на вступ до ЄС у рамках Пакета розширення 2024 р., містять докладні оцінки поточного стану та досягнутого прогресу в проведенні важливих, подекуди докорінних, реформ, у реалізації євроінтеграційних прагнень.

Згідно з оновленою методологією розширення ЄС, Копенгагенські критерії є складовою тематичного кластеру 1 «Основи процесу вступу до ЄС», що відкривається першим і закривається останнім (як виняток, оскільки нумерація переговорних кластерів і розділів не встановлює послідовність відкриття переговорів за ними), позаяк є визначальним протягом процесу ведення переговорів про вступ. Зрештою, ще, «починаючи з 1990-х років, можна спостерігати динамічне, поступове і послідовне зростання значення постулатів правовладдя для безперерйного функціонування ЄС»³⁹, його розбудови для досягнення спільних цілей за підвищення керованості, ефективності та транспарентності інституційної системи.

Вочевидь процес розширення, набувши нового імпульсу протягом 2023 і 2024 років, продовжує ґрунтуватись «на заслугах» і залежить від «об'єктивного прогресу», досягнутого кожним із партнерів, які «...повинні повністю й однозначно прийняти і просувати цінності ЄС. Приєднання до Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС є більш значущим, ніж будь-коли, свідченням наявності спільних цінностей і стратегічної орієнтації в новому геополітичному контексті. Розширений ЄС є кращим гарантом політичної стабільності, безпеки і миру на континенті»⁴⁰, економічного зростання, а також спільного протистояння глобальним викликам і загрозам. При цьому Європарламент констатує, що «відбудова та повосенне відновлення України є додатковим викликом, який необхідно вирішити в ширшому контексті міжнародних зусиль» (п. АВ)⁴¹.

Принагідно зауважимо, що варто враховувати відмінності між критеріями вступу, *inter alia*, Копенгагенськими критеріями як узгодженим переліком

умов набуття членства в ЄС, та критеріями конвергенції, закріпленими в Маастрихтському договорі 1992 р., виконання яких дає державам-членам право на участь у Європейському валютному союзі, що є важливим сегментом ЄС і найбільш амбітною формою економічної інтеграції.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі узагальнення та висновки. Із розв'язанням російською федерацією повномасштабної збройної агресії проти України наша держава вперше офіційно подала заявку на вступ до ЄС, прагнучи реалізувати власний потенціал, історичну можливість, політичну та безпекову необхідність інтегруватись в ЄС, співпрацюючи, зосередившись на питаннях, що становлять спільний інтерес, зокрема у протидії викликам і загрозам за нових геополітичних реалій.

Критерії набуття членства в ЄС вирізняються аксіологічними особливостями, мають телеологічно обґрунтований характер, вони є комплексним баченням інтеграційним об'єднанням ключових сфер реформування партнерів, передусім країн-кандидатів, які мають відповідати цим критеріям, щоб стати державами-членами. Як основні умови, вони збалансовані, взаємозв'язані, покликані забезпечити надійність реформ, еволюційний розвиток держави і суспільства згідно зі спільними цінностями та стандартами ЄС, сприяючи більш ефективним і узгодженим діям у процесі досягнення цілей об'єднання, реалізації європейської інтеграції, що стає важливою умовою виживання на континенті.

Узагальнивши, можна резюмувати, що натеper критерії набуття членства в ЄС набули формально юридичного закріплення, вирізняються наявністю юридичних, аксіологічних і телеологічних доміант, як стрижневих складових, що становлять «тверде ядро» (англ. *hard core*) процесу розширення та концептуальні засади приєднання. Водночас вони є своєрідним мірилом виконання країнами-партнерами умов вступу до ЄС, що визначають сутність внутрішньої політики та пріоритети зовнішньої політики партнера, ступінь її євроінтеграції, слугуючи важливими чинниками активізації демократичних перетворень і розбудови ринкової економіки, віднайдення оптимальних інструментів увідповіднення цим критеріям як узгодженого державами – членами ЄС переліку необхідних вимог для набуття членства в інтеграційно-му об'єднанні.

Критерії вступу задають ключові орієнтири незворотних і системних реформ, вони стосуються передусім мобілізації внутрішніх чинників зміцнення демократії та розбудови економіки держави, адже досягнення необхідного ступеня відповідності цим критеріям за фактичної динаміки політичних, економічних і соціальних процесів здатна забезпечити якісну зміну парадигми відносин з ЄС. За результатами додержання спільних цінностей, впровадження Копенгагенських критеріїв визначається готовність країн – кандидатів до вступу в ЄС, розширення якого надає значні економічні, соціальні, політичні, безпекові переваги та, за реалій сьогодення, набуває нового геостратегічного значення.

1. 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690>
2. Фалалєєва Л. Г. Копенгагенські критерії набуття членства в Європейському Союзі. *Енциклопедія міжнародного права: в 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін.; Ін-т д-ви і права ім. В. М. Корецького НАН України*. Київ, 2017. Т. 2: Е–Л. С. 779.
3. Там само. С. 778.
4. Copenhagen European Council – 21–22 June 1993. Presidency Conclusions. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/cop_en.htm
5. Ibid.
6. Ibid.
7. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. C 326. 26 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>
8. Copenhagen European Council – 21–22 June 1993. Presidency Conclusions. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/cop_en.htm
9. Palánkai T. Re-thinking Integration: Reflections on the Future of the EU in a Theoretical Context. *The European Union – What is Next? A Legal Analysis and the Political Visions on the Future of the Union* / N. Šišková (ed.). Köln, 2018. P. 21.
10. Ibid. P. 20.
11. Птуха С. Удосконалення правотворчого процесу як основи правового механізму реалізації цінностей Європейського Союзу. Зворотною Павло Петрович: IUSTITIA in CORDE. Тенденції розвитку правової науки. Пам'яті професора до 100-річчя від дня народження: монографія / кол. авт.; за заг. ред. Н. Шишкової (Naděžda Šišková) та Л. Фалалєєвої. Київ: Оломоуц: ДП Вид-во Верховної Ради України, 2024. С. 553.
12. European Parliament resolution of 29 February 2024 on deepening EU integration in view of future enlargement (2023/2114(INI)). Strasbourg, 29 February 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0120_EN.html
13. Madrid European Council 15 and 16 December 1995. Presidency Conclusions. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/mad1_en.htm
14. Luxembourg European Council 12 and 13 December 1997. Presidency Conclusions. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm
15. Accession of new Member States to the European Union. Glossary of summaries. URL: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/member_states_accession.html
16. Accession criteria (Copenhagen criteria). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:accession_criteria_copenhagen
17. See: Acquis. Glossary of summaries. URL: <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/acquis.html>
18. Фалалєєва Л. Г. Набуття Україною в умовах воєнного стану правового статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу. *Український конституціоналізм в умовах воєнного стану: виклики, проблеми та шляхи їх подолання: матер. наук.-пр. акт. конференції; Ін-т законодавства Верховної Ради України (Київ, 23 червня 2022 р.)*. Київ: Вид-во «Людмила», 2022. С. 17.
19. Šišková N. Rule of Law as an Integral Part of the Common European Values. *European Studies – The Review of European Law, Economics and Politics*. 2024. Vol. 11. Issue 1. Wolters Kluwer. P. 19.
20. Commission adopts 2024 Enlargement Package. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-adopts-2024-enlargement-package-2024-10-30_en
21. Šišková N. Op. cit. P. 20.
22. 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690>
23. Council conclusions on Enlargement (16983/24). Brussels, 17 December 2024. EU enlargement policy. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16983-2024-INIT/en/pdf>
24. European Parliament resolution of 13 December 2023 on 30 years of Copenhagen criteria – giving further impetus to EU enlargement policy (2023/2987(RSP)). Strasbourg, 13 December

2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/279525/TA-9-2023-0471_EN.pdf

25. European Parliament resolution of 29 February 2024 on deepening EU integration in view of future enlargement (2023/2114(INI)). Strasbourg, 29 February 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0120_EN.html

26. Головатий С. Верховенство права: від доктрини – до принципу. Книга друга. Київ: Фенікс, 2006. С. 1232.

27. European Parliament resolution of 13 December 2023 on 30 years of Copenhagen criteria – giving further impetus to EU enlargement policy (2023/2987(RSP)). Strasbourg, 13 December 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/279525/TA-9-2023-0471_EN.pdf

28. European Parliament resolution of 29 February 2024 on deepening EU integration in view of future enlargement (2023/2114(INI)). Strasbourg, 29 February 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0120_EN.html

29. Ibid.

30. Ibid.

31. 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690>

32. Council conclusions on Enlargement (16983/24). Brussels, 17 December 2024. EU enlargement policy. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16983-2024-INIT/en/pdf>

33. Фалалєєва Л., Стрілець Б. Інтеграція України до Європейського Союзу в умовах російської агресії: поступ, проблеми і перспективи. Заворотко Павло Петрович: IUSTITIA in CORDE. Тенденції розвитку правової науки. Пам'яті професора до 100-річчя від дня народження: монографія / кол. авт.; за заг. ред. Н. Шишкової (Naděžda Šišková) та Л. Фалалєєвої. Київ; Оломоуц: ДП Вид-во Верховної Ради України, 2024. С. 491.

34. 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690>

35. Council conclusions on Enlargement (16983/24). Brussels, 17 December 2024. EU enlargement policy. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16983-2024-INIT/en/pdf>

36. 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690>

37. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. C 326. 26 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>

38. Головатий С. Цит. праця. С. 1234.

39. Šišková N. Rule of Law as an Integral Part of the Common European Values. *European Studies – The Review of European Law, Economics and Politics*. 2024. Vol. 11. Issue 1. Wolters Kluwer. P. 20.

40. 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690>

41. European Parliament resolution of 29 February 2024 on deepening EU integration in view of future enlargement (2023/2114(INI)). Strasbourg, 29 February 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0120_EN.html

References

1. 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690>

2. Falalieieva L. H. Kopenhahenski kryterii nabuttia chlenstva v Yevropeiskomu Soiuzi. *Entsyklopediia mizhnarodnoho prava: v 3 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko, V. N. Denysov (spivholovy) ta in.: In-t. d-vy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy*. Kyiv, 2017. T. 2: E-L. S. 779.

3. Tam samo. S. 778.

4. Copenhagen European Council – 21–22 June 1993. Presidency Conclusions. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/cop_en.htm
5. Ibid.
6. Ibid.
7. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. C 326. 26 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>
8. Copenhagen European Council – 21–22 June 1993. Presidency Conclusions. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/cop_en.htm
9. Palánkai T. Re-thinking Integration: Reflections on the Future of the EU in a Theoretical Context. The European Union – What is Next? A Legal Analysis and the Political Visions on the Future of the Union / N. Šišková (ed.). Köln, 2018. P. 21.
10. Ibid. P. 20.
11. Ptukha S. Udoskonalennia pravotvorchoho protsesu iak osnovy pravovoho mekhanizmu realizatsii tsinnostei Yevropeiskoho Soiuzu. Zavorotko Pavlo Petrovych: IUSTITIA in CORDE. Tendentsii rozvytku pravovoi nauky. Pamiati profesora do 100-richchia vid dnia narodzhennia: monohrafiia / kol. avt.; za zah. red. N. Shyshkovoii (Naděžda Šišková) ta L. Falalieievoi. Kyiv: Olomouts: DP Vyd-vo Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2024. S. 553.
12. European Parliament resolution of 29 February 2024 on deepening EU integration in view of future enlargement (2023/2114(INI)). Strasbourg, 29 February 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0120_EN.html
13. Madrid European Council 15 and 16 December 1995. Presidency Conclusions. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/mad1_en.htm
14. Luxembourg European Council 12 and 13 December 1997. Presidency Conclusions. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm
15. Accession of new Member States to the European Union. Glossary of summaries. URL: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/member_states_accession.html
16. Accession criteria (Copenhagen criteria). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:accession_criteria_copenhagen
17. See: Acquis. Glossary of summaries. URL: <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/acquis.html>
18. Falalieieva L. H. Nabuttia Ukrainoiu v umovakh voiennoho stanu pravovoho statusu krainy-kandydata na vstup do Yevropeiskoho Soiuzu. *Ukrainskyi konstytutsionalizm v umovakh voiennoho stanu: vyklyky, problemy ta shliakhy yikh podolannia: mater. nauk.-prakt. konferentsii; In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy* (Kyiv, 23 chervnia 2022 r.). Kyiv: Vyd-vo «Liudmyla», 2022. S. 17.
19. Šišková N. Rule of Law as an Integral Part of the Common European Values. *European Studies – The Review of European Law, Economics and Politics*. 2024. Vol. 11. Issue 1. Wolters Kluwer. P. 19.
20. Commission adopts 2024 Enlargement Package. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-adopts-2024-enlargement-package-2024-10-30_en
21. Šišková N. Op. cit. P. 20.
22. 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690>
23. Council conclusions on Enlargement (16983/24). Brussels, 17 December 2024. EU enlargement policy. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16983-2024-INI/en/pdf>
24. European Parliament resolution of 13 December 2023 on 30 years of Copenhagen criteria – giving further impetus to EU enlargement policy (2023/2987(RSP)). Strasbourg, 13 December 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/279525/TA-9-2023-0471_EN.pdf
25. European Parliament resolution of 29 February 2024 on deepening EU integration in view of future enlargement (2023/2114(INI)). Strasbourg, 29 February 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0120_EN.html
26. Holovaty S. Verkhovenstvo prava: vid doktryny – do pryntsyphu. Knyha druha. Kyiv: «Feniks», 2006. S. 1232.
27. European Parliament resolution of 13 December 2023 on 30 years of Copenhagen criteria – giving further impetus to EU enlargement policy (2023/2987(RSP)).

Strasbourg, 13 December 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/279525/TA-9-2023-0471_EN.pdf **28.** European Parliament resolution of 29 February 2024 on deepening EU integration in view of future enlargement (2023/2114(INI)). Strasbourg, 29 February 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0120_EN.html **29.** Ibid. **30.** Ibid. **31.** 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690> **32.** Council conclusions on Enlargement (16983/24). Brussels, 17 December 2024. EU enlargement policy. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16983-2024-INIT/en/pdf> **33.** Falalieieva L., Strilets B. Intehratsiia Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu v umovah rosiiskoi ahresii: postup, problemy i perspektyvy. Zavorotko Pavlo Petrovych: IUSTITIA in CORDE. Tendentsii rozvytku pravovoi nauky. Pamiati profesora do 100-richchia vid dnia narodzhennia: monohrafiia / kol. avt.; za zah. red. N. Shyshkovoi (Naděžda Šišková) ta L. Falalieievoi. Kyiv; Olomouts: DP Vyd-vo Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2024. S. 491. **34.** 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690> **35.** Council conclusions on Enlargement (16983/24). Brussels, 17 December 2024. EU enlargement policy. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16983-2024-INIT/en/pdf> **36.** 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690> **37.** Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. C 326. 26 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT> **38.** Holovatyi S. Tsyt. pratsia. S. 1234. **39.** Šišková N. Rule of Law as an Integral Part of the Common European Values. *European Studies – The Review of European Law, Economics and Politics*. 2024. Vol. 11. Issue 1. Wolters Kluwer. P. 20. **40.** 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). European Commission. Brussels, 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024DC0690> **41.** European Parliament resolution of 29 February 2024 on deepening EU integration in view of future enlargement (2023/2114(INI)). Strasbourg, 29 February 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0120_EN.html.

***Falalieieva Liudmyla, Ptukha Serhii.* Evolution of the criteria for European Union membership: legal, axiological and teleological dominants**

Introduction. *The article explores the substance and significance of the evolving conceptual approaches to the definition of the criteria for EU membership, as well as the role of the European Council in this process, as enshrined in the Treaty on European Union as amended by the Lisbon Treaty. Describing the criteria for EU membership, which have acquired formal legal status, have axiological and teleological dominants, and serve as a measure of fulfilment by partner countries of the conditions for accession to the EU, the article states that they determine the core values, the essence of domestic policy and foreign policy priorities of a partner country, the degree of its European integration, serving as important factors for intensifying democratic transformations and building a market economy, finding optimal mechanisms and tools to achieve compliance with these criteria as a necessary requirement for the only possible full membership in the EU.*

The differences between the status of an applicant country, a candidate country and a potential candidate are analysed, all of which are currently referred to as enlargement countries, enlargement partners or partner countries. It is emphasised that the criteria for EU membership, primarily the need to adhere to common values and fulfil the Copenhagen criteria, encourage partner countries to implement political, legal and economic reforms, and also make it possible to determine the state of readiness of a candidate country to join the EU. The above underscores the importance and influence of the conceptual prescriptions of the membership criteria, on the one hand, on the progress of European integration, and, on the other hand, on state-building and law-making processes in partner countries, especially candidate countries for EU accession.

The aim of the article is to identify the key factors and challenges associated with fulfilling the requirements of the criteria for EU membership, and to reflect on their evolutionary development and practical relevance for advancing eurointegration and deepening state-building processes in the context of current geopolitical realities.

Results. *The criteria for EU membership reflect a comprehensive vision of the priority reform areas for partner countries – primarily candidate countries, including Ukraine. These areas are interrelated and are aimed at ensuring the sustainability of economic reforms, achieving progress in meeting the economic criteria for EU membership, and supporting the evolutionary development of the state and society in line with the common values and standards of the EU.*

Conclusions. *The criteria for EU membership, particularly the Copenhagen criteria, set the framework for substantive and systemic reforms. They primarily concern the mobilisation of internal factors for strengthening democracy and building a functioning market economy. Achieving the required level of compliance with the membership criteria, given the actual dynamics of political, economic, and social processes, can lead to a qualitative shift in the paradigm of relations with the EU. It is concluded that the extent to which common values are upheld and the Copenhagen criteria are implemented serves as the basis for assessing the readiness of candidate countries for EU membership – a process of enlargement that, under current conditions, has acquired a new geostrategic significance.*

Key words: *European Union, EU law, Lisbon Treaty, common values, democracy, human rights, acquis, EU standards, obligations, Copenhagen criteria for EU membership, candidate country, enlargement process, European integration, adaptation.*